

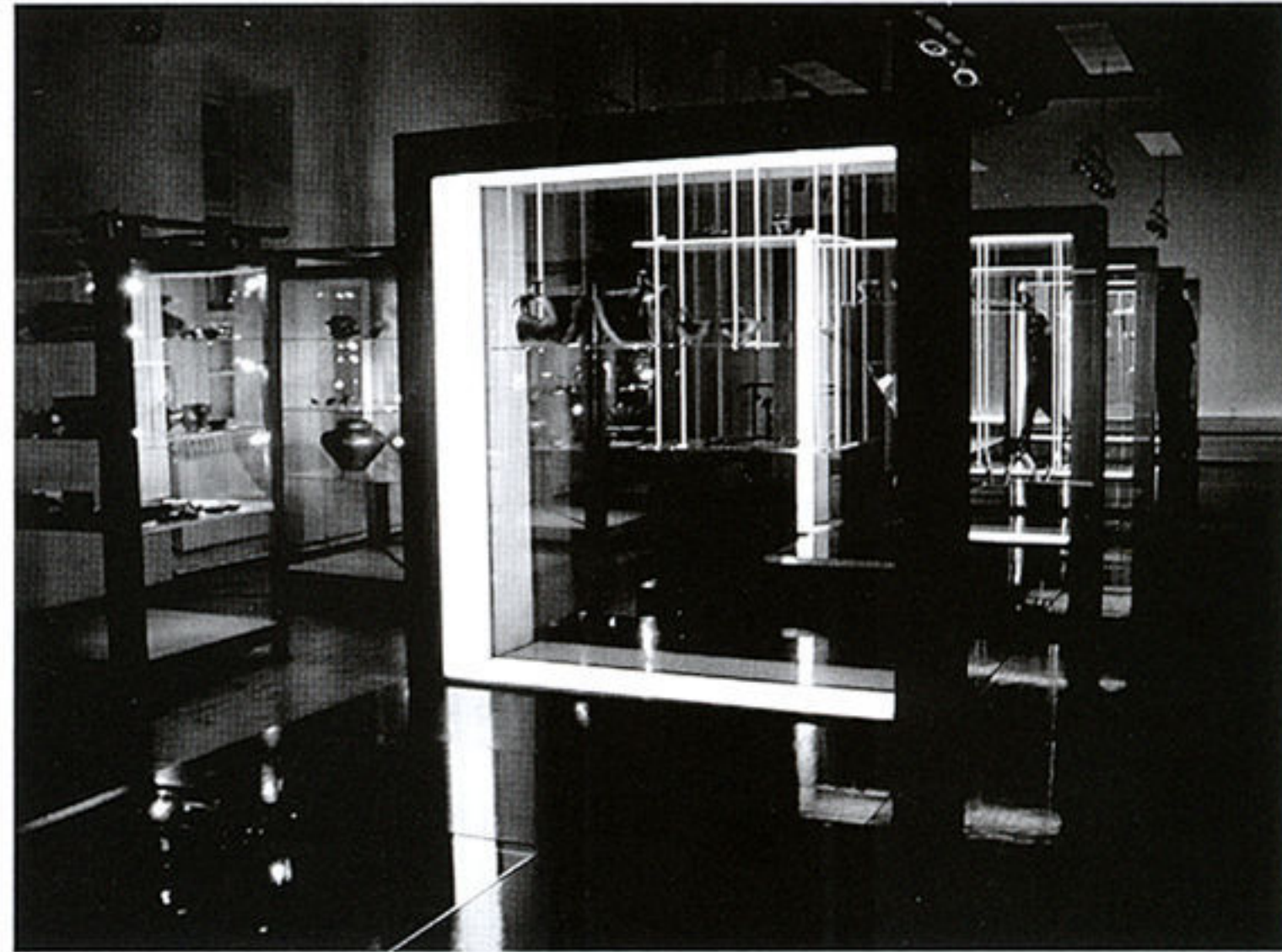
RATNICI NA RAZMEĐU ISTOKA I ZAPADA - STARIJE ŽELJEZNO DOBA U KONTINENTALNOJ HRVATSKOJ ARHEOLOŠKA IZLOŽBA ODRŽANA U ZAGREBU, OSIJEKU I VARAŽDINU

DUNJA GLOGOVIĆ

Izložba *Ratnici na razmeđu istoka i zapada - Starije željezno doba u kontinentalnoj Hrvatskoj* imala je svoju promociju u Arheološkom muzeju u Zagrebu 20. listopada 2004. godine, zatim je bila postavljena u Osijeku od 18. veljače do sredine travnja 2005. Posljednji je izložbu *Ratnici na razmeđu istoka i zapada* u rano proljeće 2006. godine ugostio Gradski muzej Varaždin u prekrasnoj Sermageovoj palači. Čitav je projekt organizacije ove velike izložbe potaklo i novčano podržalo Ministarstvo kulture Republike Hrvatske koje, prema nedavnom pisanju dnevnog tiska, ima daljnje planove prezentacije izložbe u inozemstvu.

Izložbu *Ratnici* pripremalo je nekoliko godina više arheoloških ustanova u Hrvatskoj pod vodstvom arheologinje Dubravke Balen-Letunić, voditeljice Pretpovijesnog odjela zagrebačkog arheološkog muzeja. Mnogobrojni su suradnici doprinijeli njenoj realizaciji, poglavito su to arheolozi - kustosi muzejskih ustanova koje su posudile materijal: dr. Jasna Šimić (Osijek), Marina Šimek (Varaždin), Lazo Čučković (Karlovac) i Želimir Škoberne (Muzej grada Zagreba). Tijekom odabira materijala većina je predmeta nanovo prošla preparatorski postupak, a budući da je riječ o više od sedam stotina eksponata, u ovu je izložbu uloženi velik profesionalni trud. Rad na izložbi bio je dug i temeljit, a kao trajna vrijednost ostat će nam trojezični (hrvatski, engleski, njemački) katalog izložbe (403 str.). Gore navedeni arheolozi su autori pojedinih poglavlja u velikom katalogu izložbe, a tiskana je također jedna manja, popularnija knjižica.

Koncepcija izložbe, usprkos svom - kako je u predgovoru kataloga napisao ravnatelj Arheološkog muzeja u Zagrebu Ante Rendić-Miočević - *poetičnom naslovu*, potpuno je podređena stručnom i znanstvenom promišljanju starijeg željeznog doba u kontinentalnoj Hrvatskoj. Prostor sjeverne Hrvatske u periodu starijeg željeznog doba podijeljen je na pet regionalnih grupa odnosno pretpovijesnih kultura. U istočnoj Slavoniji prostire se grupa Dalj, a prema središnjem slavonskom prostoru grupa Martijanec - Kaptol. Sjeverozapadnu Hrvatsku zauzima grupa Budinjak, te Kolapjani i Japodi. Dakle, svaka od ovih pet grupa ili kultura dobila je na izložbi svoju boju i svoj znak raspoznavanja. Za to su izabrani karakteristični predmeti ili detalji iz izložbenog materijala. Neke su *značke*, kao npr. srebrna narukvica iz Bogdanovaca za grupu Dalj ili tzv. japodska kapa iz Prozora u Lici za japodsku grupu, već dobro poznati, reprezentativni nalazi, dok je kaciga iz Budinjaka relativno noviji nalaz, kao uostalom i čitava žumberačka željeznodobna grupa.

Muzej Slavonije Osijek, izložba *Ratnici na razmeđu istoka i zapada*

Kolapjani su prema antičkim izvorima nastavali srednje Pokuplje i njihovoj su afirmaciji i svojevrsnoj renesansi najviše pridonijeli noviji nalazi iz lokaliteta Turska kosa pokraj Topuskog, tako da je jedan od mnoštva glinenih jahača *logo* kolapjanske grupe. Martijanec i Kaptol su dva velika nalazišta grobnih humaka koja su istraživana u šezdesetim i sedamdesetim godinama prošlog stoljeća, no autori izložbe su odlučili grupu označiti nalazom recentnijih iskopavanja - koštanom strelicom iz konjskog groba Jalžabet-Bistričak.

Starije željezno doba, razdoblje od 8. do 3. st. pr. Kr. donosi nekoliko bitnih novina u pretpovijesti našeg dijela Europe. Među arheološkom građom pojavljuje se oprema za sprežanje konja što je osnova za konjaničku - ratničku predodžbu o naravi populacija i zbivanja na ovim prostorima. Druga je novina početak upotrebe željeza, što je na izložbi naznačeno zavjesom od željeznih lanaca koju moramo razmaknuti da bismo ušli na izložbu.

Pred ulazom u izložbu bili su izvješeni plakati svih pet grupa (sl. 1). Za bolje snalaženje priređeni su letci s osnovnim informacijama o svakoj od željeznodobnih grupa, ponovo u boji pripadajuće grupe. Razni stručni i tehnički termini koje susrećemo na legendama imali su višejezično tumačenje na posebnom panou na početku izložbe, što je neophodno za širu publiku.

Tlocrti pet karakterističnih nalazišta - po jedno od svake grupe: Budinjak, Prozor u Lici, Lijeva Bara (Vukovar), Jalžabet-Bistričak i Turska kosa (Topusko) - bili su povećani i na bijelim platnima izvješeni po zidovima izložbe.

Autorica prostorne koncepcije i oblikovanja izložbe *Ratnici* Renata Waldgoni dizajn je potpuno podredila izlošcima. Vitrine s eksponatima postavljene su na podije na koje valja zakoračiti da bismo im se približili i razgledali. Na platformi u podu su, kao diskretna aluzija na arheologiju odnosno arheološka iskopavanja, staklom pokrivena udubljenja u kojima su rekonstruirane različite kategorije nalaza - pretpovijesni grob, nakupina keramike, ostava metalurških kalupa i sl. Voluminozni eksponati, primjerice velike keramičke posude ili kacige dobro popunjavaju prostor, dok su sitniji predmeti položeni na staklenu policu u vitrini bez podložaka - postamenata, koji bi gdje gdje dobro došli. Valja istaknuti zaista odličan postav kavalrije iz Turske kose, kao i naglasak na vrlo osebujnoj antropomorfnoj plastici iz istog nalazišta (sl. 2).

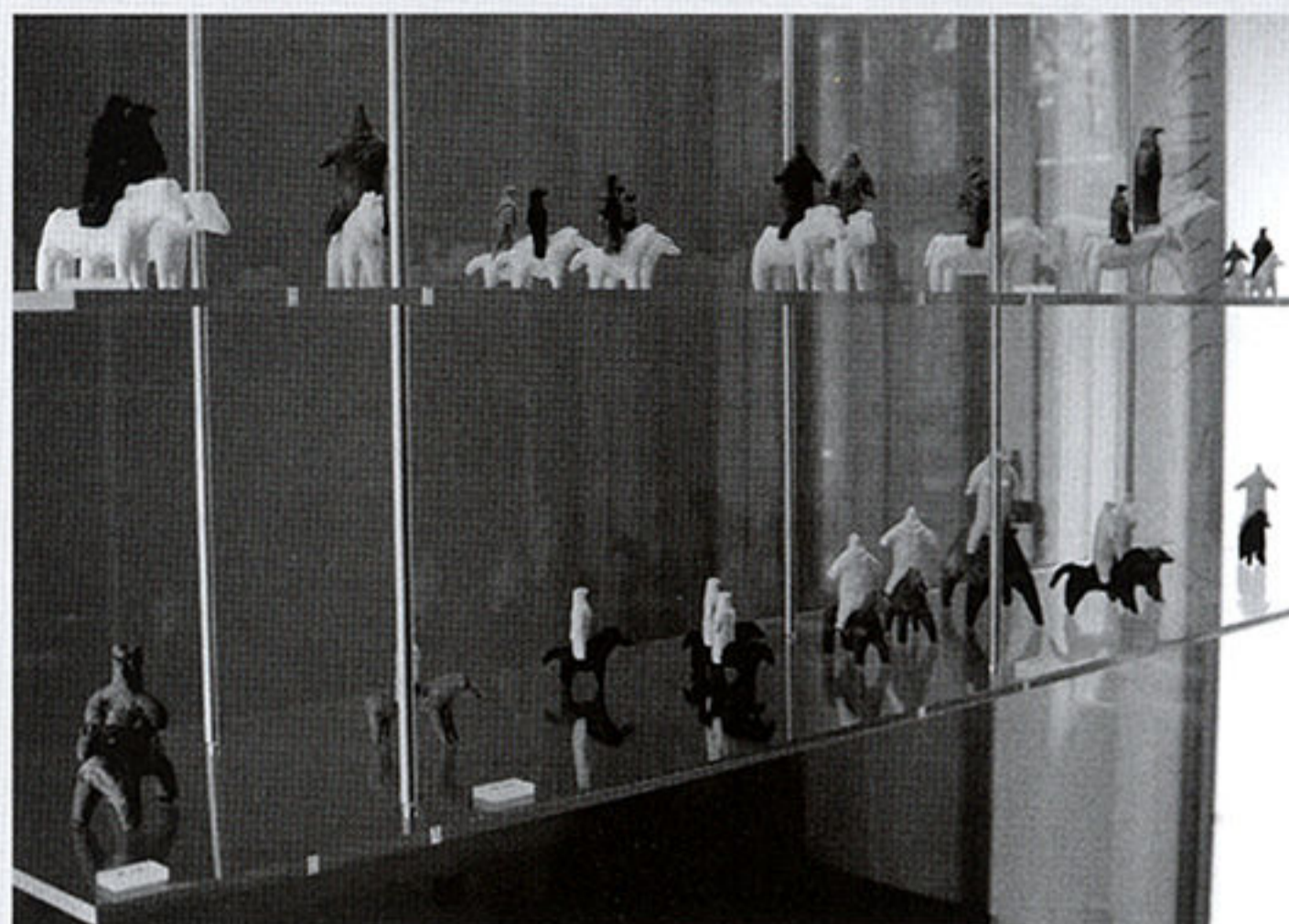
Nalazi iz Budinjaka na Žumberku bili su već samostalno predstavljani u Muzeju grada Zagreba, no pažnju plijeni novi, nije pretjerano reći, senzacionalni nalaz kacige iz brdovečkog Svetog Križa. Paralelnim postavom arheoloških originala i rekonstrukcija / kopija istih predmeta kod budinjačke je grupe osvjetljen interesantan aspekt, bolje reći problem arheologije, a to je odnos između originala i idealne rekonstrukcije, što je još bolje apostrofirano u postavu u Muzeju Slavonije u Osijeku koji je inače bio zgusnutiji nego zagrebački, a izložbeni se prostor dobro uskladio s proporcijama vitrina (sl. 3). Očito se, naime, u muzeju u Osijeku pokazala prednost jedne veće izložbene dvorane za postav *Ratnika*.

Težište kod grupe Dalj je na nalazima iz Lijeve Bare (Vukovar), ali izloženi su bili i najnoviji nalazi iz Osijeka, sa zaštitnih iskopavanja na mjestu bolnice. Vrijedan izložak u europskim razmjerima je skitsko-tračka konjska oprema pronađena prigodom velikih iskopavanja na vinkovačkoj tržnici šezdesetih godina prošlog stoljeća, jednako tako i fibule i ostali inventar grobova iz 5. - 4. st. pr. Kr.

Predstavljanje japodske grupe starijeg željeznog doba bilo je sa stanovišta struke najteži zadatak; naime, valjalo je napraviti izbor atraktivnih eksponata iz velike količine i vrlo širokog dijapazona materijala, počevši od *japodskih kapa i oglavlja*, pa do sićušnih jantarnih glavica iz Kompolja koje se mogu vidjeti tek pod povećalom.

Film odnosno video koji nadopunjuje izložbu prikazuje lokalitete starijeg željeznog doba sjeverne Hrvatske, arheologe-istraživače koji su ih iskopavali i proučavali, odabrane nalaze, etnografski komparativni materijal, itd. Poduža sekvenca filma prati razuzdanu igru konja u prirodi, tako da njihov topot i njisak, u skladu s lajtmotivom čitave izložbe, čini zvučnu kulisu pri razgledavanju.

Izložba *Ratnici na razmeđu istoka i zapada - Starije željezno doba u kontinentalnoj Hrvatskoj*, katalog i ostali popratni materijali uz izložbu daju nam uvid u osuvremenjenu sliku starijeg željeznog doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, tako da je ovaj projekt zadovoljio kriterije arheološke struke i znanosti kao i interes građanstva za novije rezultate hrvatske pretpovijesne arheologije.

Arheološki muzej Zagreb, detalj izložbe *Ratnici* na razmeđu istoka i zapada

The Warriors at the Boundary Between East and West - the Old Iron Age in Continental Croatia Archaeological exhibition in Zagreb, Osijek and Varaždin

The exhibition "The Warriors" was the result of several years of effort by several archaeological institutions, archaeologists and other associates lead by Dubravka Balen-Letunić, Head of Department for Prehistory of Archaeological Museum of Zagreb. More than seven hundred attractive objects, including recent finds, selected from the collections of the museums of Osijek, Varaždin, Karlovac and Zagreb, presented the period of the Old Iron Age in Continental Croatia in the five regional groups, i.e. prehistoric cultures. Comprehensive three lingual catalog composed of the contributions by Dr. Jasna Šimić, Dubravka Balen-Letunić, Marina Šimek, Lazo Čučković and Želimir Škoberne provided excellent insight into the recent results of the archaeology of that period. A shorter popular booklet was available for less adept public.

The designer of the exhibition Renata Waldgoni subjected her concept completely to the exhibits, combining original objects and reconstructions and capably solving the problems such as the tiny amber heads from Kompolje visible only under magnifying glass. Each of the five cultures was hallmarked by a characteristic representative object, some of them well known, such as the silver bracelet from Bogdanovac for the Dalj group or Japodic cap for the Japods, and some relatively new finds, like the whole Žumberak group.

The exhibition was extended by a film showing the archaeological sites, the archaeologists who excavated and studied them, selected finds, ethnographic comparisons, as well as a herd of horses running free in the landscape, with their neighing and clatter accompanying the story of warrior riders.